

Maa- ja metsätalousvaliokunta 22.11.2022; VNS 8/2022 vp Valtioneuvoston huoltovarmuusselonteko

Yleistä selonteosta

Valtioneuvosto antoi huoltovarmuusselontekonsa eduskunnalle syyskuussa 2022. Selonteko on ensimmäinen huoltovarmuudesta laadittu. Suomen ja Euroopan turvallisuus- ja toimintaympäristössä on tapahtunut perustavanlaatuinen muutos Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Ennen hyökkäystä huoltovarmuuden toimintaympäristö oli jo muuttunut maailmanlaajuisesti koronapandemian myötä. Muuttunut tilanne on johtanut Euroopan unionin kehittämään toimia huoltovarmuuden, häiriönsietokyvyn ja varautumisen kohentamiseksi. Pohjoismaiden yhteistyötä on tiivistetty ja laajennettu. Suomi on jättänyt Pohjois-Atlantin puolustusliitto Naton jäsenyyshakemuksen, mikä on selonteossa yleisellä tasolla huomioitu. Lisäksi ilmastomuutos, digitalisaatio, kyberturvallisuus ja hybridiuhat muuttavat myös huoltovarmuuden toimintaympäristöä.

Tätä taustaa vasten on erinomaista, että selonteko huoltovarmuudesta on annettu. Maa- ja metsätalousministeriö pitää valtioneuvoston huoltovarmuusselontekoa asianmukaisena ja tasapainoisena kokonaisuutena. Ministeriö pitää tärkeänä, että eduskunta keskustelee huoltovarmuuden turvaamisesta ja linjauksista sekä huoltovarmuuden pidemmän aikavälin kehittämisestä.

Huoltovarmuusselonteossa määritellään huoltovarmuuden kehittämisen keskeiset tavoitteet vuoteen 2030 saakka. Selonteko on strateginen, siinä ei ole otettu kantaa akuutteihin kriiseihin eikä operatiivisiin kysymyksiin. Selonteon keskeiset linjaukset käsittelevät taloudellisia resursseja, huoltovarmuussäätelyä, sektorikohtaista varautumista ja yhteistyön sekä verkostomallin kehittämistä, huoltovarmuuden osaamisen varmistamista ja yhteiskunnallista vuoropuhelua.

Selonteon kehittämistoimet

Selonteon mukaan Suomella on hyvin toimiva huoltovarmuusjärjestelmä, mutta muuttunut toimintaympäristö vaatii riittävien resurssien turvaamista sekä toimintamallin ajantasaistamista ja kehittämistä. Ministeriö on tästä samaa mieltä ja kannattaa selonteossa esitettyjä kehittämistoimia.

Huoltovarmuusrahastoa esitetään säilytettäväksi edelleen budjetin ulkopuolisena rahastona. Lisäksi jokainen ministeriö vastaa varautumisesta omalla hallinnonalallaan. Kunkin hallinnonalan huoltovarmuuden edistämiseen kohdentamat vuosittaiset resurssit arvioidaan nykyistä tarkemmin. Eri sektoreiden varautumistoimenpiteiden yhteensovittamista

ja poikkihallinnollista yhteistyötä sekä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyön verkostomallia kehitetään ja vahvistetaan. Ministeriö tukee näitä kehittämisesityksiä, mutta toteaa samalla resurssien turvaamisen pitkällä aikavälillä olevan välttämättömyyden. Kehitystyöhön tulee osoittaa rahoitusta ja huoltovarmuus- ja varautumisosaaminen tulee varmistaa koulutusta kehittämällä.

Selonteon kehittäminen ja toimeenpano toteutuvat luontevasti Valtioneuvoston huoltovarmuuden tavoitepäätöksen uudistamisella. Tähän työhön ministeriö esittää laajaa hallinnonalojen osallistumismahdollisuutta kokonaisturvallisuusmallin mukaisesti.

Huoltovarmuus maa- ja metsätalouden hallinnonalalla

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan huoltovarmuus ja sen kehittäminen liittyvät ensi sijassa elintarvikehuollon erityisesti ruuan alkutuotannon turvaamiseen ja elintarviketurvallisuuteen sekä vesihuollon turvaamiseen. Elintarvikehuollolla (alkutuotanto, elintarvike- ja panosteollisuus sekä päivittäistavarakauppa ja jakelu), elintarvikevalvonalla ja riittävällä kotimaisella maataloustuotannolla turvataan väestön ravinnon saatavuus, laatu ja turvallisuus. Vesihuollon tehtävänä on turvata puhtaan veden saatavuus ja jätevesien asianmukainen käsittely. Vesihuolto on välttämättömyyden ihmisten elinolojen, terveydenhuollon ja elintarvikehuollon toimivuuden sekä teollisuuden toimintaedellytysten kannalta.

Venäjän hyökkäys Ukrainaan on entisestään korostanut varautumisen ja huoltovarmuuden merkitystä. Muuttuneen tilanteen vaikutukset kohdistuvat maailmanlaajuisesti niin tuotantopanosten ja maataloustuotteiden saatavuuteen kuin niiden hintaankin. Elinkeino on joutunut etsimään tuotantopanoksille ja tuotteille vaihtoehtoisia toimittajia ja kuljetusjärjestelyitä. Avoin sääntöpohjainen kansainvälinen kauppajärjestelmä ja sen vakaa toiminta mahdollistavat markkinoiden uudelleen järjestäytymisen. Kansainvälisen kauppajärjestelmän vakaudesta on pidettävä kiinni poliittisin ja kaupallistaloudellisten suhteiden ylläpidolla ja kauppasopimusverkostoa kehittämällä. Huoltovarmuuden kannalta keskeistä on myös se, että koko elintarvikeketjun riippuvuutta tuontipanoksista voidaan vähentää. Tuotavista tuotantopanoksista keskeisimmät ovat polttoaineet, lannoitteet ja niiden raaka-aineet, kasvinsuojeluaineet sekä rehukomponentit, kuten täydennysvalkuainen. Näiden tuotantopanosten kotimaisuusastetta olisi mahdollisuuksien mukaan lisättävä.

Kannattava alkutuotanto on elintarvikehuollon turvaamisen perusedellytys. Maataloustuotanto on pitkäjänteistä toimintaa. Tuotannon jatkuvuuden turvaaminen ja uusien yrittäjien saaminen alalle edellyttää tuotannon kannattavuuden kohenemista nykytilanteesta. Markkinoilta saatavat tuotot yhdessä erimuotoisten tukien kanssa kattavat vain osan tuotantokustannuksista. Pitkäjänteinen kannattavuuden turvaaminen edellyttää sitä, että markkinatuottojen osuus viljelijöiden kokonaistuloista olisi nykyistä suurempi.

Elintarvikehuollossa koko arvoketjun on toimittava. Tämän vuoksi erityistä huomiota on kiinnitettävä myös elintarviketeollisuuden ja päivittäistavarakaupan toimintavarmuuden kehittämiseen mm. varmistamalla logistiikan ja tietoliikenneyhteyksien sekä muun perusinfrastruktuurin toimivuudesta kaikissa tilanteissa.

Kehittämistoimenpiteitä vesihuollon turvaamiseksi ovat vesihuoltolaitoskentän rakennuudistus, sähkön, kemikaalien sekä komponenttien saannin varmistaminen sekä kyberturvallisuuden parantaminen ja häiriötilanteisiin varautumisen tehostaminen.

EU-tasolla on annettu tai on vireillä useita aloitteita, jotka vaikuttavat suomalaiseen huoltovarmuustyöhön jatkossa. Keskeisin näistä on kriittisten toimijoiden häiriönsietokykyä koskeva sääntelyhanke ns. CER-direktiivi (Resilience of Critical Entities). Direktiivin tarkoituksena on parantaa Euroopan unionin kannalta välttämättömien palvelujen häiriönsietokykyä, ylläpitää yhteiskunnan elintärkeitä ja taloudellisia toimintoja. Direktiivin mukaan sisämarkkinoilla toimivilta kriittisiltä toimijoilta edellytetään jatkossa yhdenmukaista varautumisen tasoa riippumatta siitä, missä jäsenvaltiossa ne toimivat. CER-direktiivin kansallinen voimaan saattaminen kohentaa osaltaan elintarvike- ja vesihuollon turvaamista, kuten muitakin yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja. CER-direktiivin toimeenpano edellyttää poikkihallinnollista yhteistyötä, mikä osaltaan lisää myös muutoinkin tehtävää huoltovarmuuden ja varautumisen yhteistyötä sekä verkostomallin edelleen kehittämistä selonteon mukaisesti.